
CSÍKI TAMÁS

PANAMA A VÁROSHÁZÁN – A KÖZIGAZGATÁS HÉTKÖZNAPJAI MISKOLCON AZ 1930-AS ÉVEKBEN*

Miskolcon az 1930-as évek elején a városi tisztviselők által elkövetett csalások, sikkasztások és egyéb bűncselekmények egész sorozata került nyilvánosságra, melynek nyomán a helyi és az országos sajtó a települést „panamavárosként” emlegette, és a közvélemény érdeklődése a hivatalnoki karra irányult. Ebben a tanulmányban ezeket az eseteket mutatom be, ami lehetőséget kínál a városi közigazgatás I. világháború utáni új feladatainak, a gazdaság és a társadalom intézményeivel való kapcsolatainak, valamint az önkormányzat működésének (a döntési, ellenőrzési struktúrák) szemléltetésére. Mód nyílik továbbá az apparátus társadalmi arculatának, illetve a hivatali pragmatikának, vagyis a rekrutációra, az előmenetelre, a kötelességekre, a felelősségre vagy a büntetésre vonatkozó jogi szabályozásnak és normáknak a vizsgálatára is. Az egymást követő normaszegések ugyanakkor bepillantást engednek a közigazgatás informális működésébe, valamint a hivatali ethosz és a mindennapi gyakorlatok konfliktusába.

A panamák

Az első, nagy visszhangot keltő panama az Apolló mozihoz kapcsolódott, melynek üzemeltetési jogát, a moziengedélyek 1920-as revízióját követően, a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége (a MEFHOSZ) szerezte meg. A radikális jobboldali diákegyesület tőkével nem rendelkezett, ezért Miskolc városával társulva részvénytársaságot alapított, melynek igazgatóságában a MEFHOSZ egyik szervezője, majd tiszteletbeli elnöke, Szentpály László, valamint Miskolc polgármestere, Szentpály István (László apja) is helyet kapott. (A fiú a MEFHOSZ-részvények többségét később megvásárolta, majd miután a mozi évről évre veszteségessé vált, kitűnő üzleti érzéssel a városnak adta el.)¹

A polgármester a részvénytársaság felügyelőbizottságába Peiker Béla főszámvevőt delegálta (ő egyúttal a mozi könyvelője volt, tehát önmagát ellenőrizte), igazgatónak Plank Miklós harmadaljegyzőt nevezte ki, akit a pénztár kezelésével is megbízott. A visszaélések az 1920-as évek közepén kezdődtek és 1931-ig folytatódtak. Az időközben főjegyzővé kinevezett Plank a jegybevételek

* A tanulmány az ELKH Debreceni Egyetem – Néprajzi Kutatócsoportjának programjában készült.

1 Nagy Magyar Compass 1922–1924. II. rész. Budapest, 1925. 433; Országgyűlési Almanach az 1935–40. évi országgyűlésről. Budapest, 1935. 371; *Tóth Pál*: Közélet és politika Miskolcon 1929–1939. II. Borsodi Szemle 16. (1971) 3. sz. 50–51.

és a reklámvetések díjainak egy részét elsikkasztotta, a szokatlanul magas filmkölcsonzési díjakat nem vagy csak késve fizette ki, és a magánhiteleit, sőt nemegyszer a vacsoráját is a mozi pénztárából egyenlítette ki. Emellett az igazgatóság tudta nélkül részvényeket vásárolt (amiből a városnak jelentős kára keletkezett), a számadásokat hanyagul vezette, és az üzleti eredményeket meghamisította.² Úgy tűnik, a lakosság a visszaélésekről hamarabb értesült, mint a felügyelőbizottság, 1931-ben ugyanis névtelen levelek érkeztek a városházára, majd 1932-ben a közgyűlés ellenzéki (független demokrata párti) képviselője, Bródy Sándor egy öttagú vizsgálóbizottság felállítását kezdeményezte, melynek jelentése után a törvényhatóság Plank Miklóst, Mikszáth Kálmán főispán pedig Peiker Bélát függesztette fel az állásából.³

Az ügyet ezután Abauj-Torna vármegye fegyelmi választmánya tárgyalta, és a főjegyzőt „a köztisztviselői állás tekintélyével össze nem férő magatartása” miatt hivatal- és nyugdíjvesztésre ítélte, Peiker Bélát pedig kényszernyugdíjazta.⁴ 1933 tavaszán bünvádi eljárás indult, és a miskolci törvényszék két év múlva szigorú ítéletet hozott. Plank Miklós öt év fegyházbüntetést kapott, a bíró enyhítő körülményként a laza ellenőrzést, a főjegyző családi állapotát (három gyermeket nevelt), valamint azt vette figyelembe, hogy a mozi vezetéséhez nem értett.⁵ Súlyosbító körülménynek minősült a bűncselekmény „anyagi halmozata” (a részvénytársaság vesztesége 1931-ben elérte a 163 000 pengőt), amivel a tulajdonosok, vagyis Miskolc város polgársága károsodott. A törvényszék Peiker Bélát felmentette, és Teofil Antóniának, a mozi ugyancsak megvádolt pénztárosnőjének a bűnrészessége sem bizonyosodott be.⁶

- 2 Plank Miklós városi főjegyzőt pénteken éjszaka őrizetbe vette a rendőrség. Magyar Jövő, 1933. február 18. 1; Plank üzelveinek rémregénye. Reggeli Hírlap, 1933. szeptember 21. 3–4; Plank Miklós a vádlottak padján. Reggeli Hírlap, 1935. április 3. 3–5., 7.; A polgármester és a főügyész tanúvallomása a Plank per keddi tárgyalásán. Reggeli Hírlap, 1935. április 10. 3–4.
- 3 Peiker a Magyar Hírlapnak adott interjújában erre úgy reagált, hogy egyetlen mulasztást követett el, nevezetesen nem indított eljárást annak kiderítésére, hogyan vehetett fel a főispán lakbértámogatást a várostól és az államtól is, és milyen alapon rendeztette be a lakását a várossal, aminek a következtében jelentős anyagi előnyhöz jutott. Magyar Hírlap, 1933. január 3. 3.; *Thurzó Nagy László: Miskolci Lexikon.* Budapest, 1966–1967. 20. kötet. 85–87, 21. kötet. 54–60.
- 4 A fegyelmi ítélet. Reggeli Hírlap, 1934. január 26. 1–2.; Ítélet a miskolci főszámvevő ügyében. Városok Lapja, 1935. június 1. 288.
- 5 A törvényszéki bíró kérdésére, vajon miért ragaszkodott a mozi vezetéséhez, Plank erkölcsi és anyagi okokat említett: „Az erkölcsi ok az volt, hogy az 1928-ban beadott lemondásomat az igazgatóság nem fogadta el. Az anyagi pedig az, hogy kölcsönöket vettem fel az Erzsébet-fürdőtől, a főszámvevőtől, a barátaimtól, hiszen egy főjegyzőnek mindenki adott, és ezek a kölcsönök már meghaladták a 17 000 pengőt.” Plank a vacsorát is a mozi pénzből hozatta magának. Felsőmagyarország, 1935. április 5. 3–5.; Ötévi fegyházra ítélték Plank Miklóst. Reggeli Hírlap, 1935. április 14. 5.
- 6 Őt városszerte Toncsikaként ismerték, és a helyi bordélyházban kezdte a pályafutását, majd – Fazekas György, a Felsőmagyarország újságírójának visszaemlékezése szerint – az egyik városi tisztviselő közbenjárására került az Apolló moziba. *Fazekas György: Miskolci toronyóra.* Bp. 1976. 62.

A mozi további történetére is érdemes röviden kitérni, mert bár újabb panamák nem fordultak elő, működése a kormányzat és a város konfliktusát, illetve a koncessziós jogok juttatásának gyakorlatát is szemlélteti. 1930-ban Körmendi-Ékes Lajos, Veszprém vármegye főispánjának ajánlására Berger Mártont bízták meg a vezetéssel (akiről kiderült, hogy korábban közokirat-hamisítás miatt ítélték el),⁷ ezután a közgyűlés a bérbeadás mellett döntött. Először Radó Ödön, majd 1933-tól a fővárosi (izraelita tulajdonú) Hermes Filmkereskedelmi Rt. bérelte,⁸ mely nagyobb befektetéseket hajtott végre, a szerződésben vállalt kötelezettségeit pontosan teljesítette, ezért a törvényhatósági bizottság hosszabb távú üzleti kapcsolatot kívánt létesíteni. Ehhez azonban a belügyminiszter nem járult hozzá, mivel az Apollóra a konkurens és az 1920-as években jelentős üzleti sikereket elérő Uránia mozi tulajdonosa, Ludwig Györgyné is igényt tartott. (Az Uránia engedélyét 1921-ben Ludwigné első férje, a világháborúban súlyosan megsebesült Martin Iván ezredes kapta meg, aki 1922-ben meghalt. A hadiözvegy, aki szintén magas rangú katonatiszti családból származott,⁹ a filmszínházat 1927-ben családi részvénytársasággá alakította, majd egy évvel később a befolyásos Ludwig György gyalogsági tábornokhoz, Miskolc katonai körletparancsnokához ment férjhez.)¹⁰ A Belügyminisztérium a koncessziót a látszat kedvéért végül nem az Urániának, hanem a Korona Filmszínháznak juttatta, melynek bejegyzett tulajdonosa vitéz Demeter Loránd ügyvéd és idősebb Bíró József földbirtokos (Ludwigné unokaöccse és lányának az apósa) volt. A miskolci közgyűlés ellenzéki tagjai, mindenekelőtt az említett Bródy Sándor ez ellen többször tiltakozott,¹¹ mivel szerinte burkolt társulási viszony („trösztösödés”) valósult meg, ami a szabad piaci versenyt, a moziba járó lakosság

7 Hodobay polgármester észrevételei a fegyelmi vádindítványra. Reggeli Hírlap, 1933. október 10. 3.

8 Ügyvezetője Sas László producer volt.

9 Apja Bartheldy István tábornok, az I. világháborúban a 38. honvéd gyaloghadosztály parancsnoka volt.

10 Ludwignének 1924-ben sikerült megakadályoznia, hogy egy újabb (harmadik) mozi koncesszióját az önkormányzat szerezzze meg, amit Hodobay Sándor polgármester keserűen úgy kommentált, hogy a „*nagyszerű összeköttetésekkel rendelkező magánvállalkozással szemben a városi tekintély csődöt mondott*”. H. K.: Hamis vágányon a mozi ügy. Reggeli Hírlap, 1924. április 11. 7. A mozik újracsatolása és a korrupciógyanú a nemzetgyűlésben is szóba került. „*Viczián István (államtitkár): Annak, hogy a moziknak a túlnyomó része a zsidóktól vétetett el, egyszerű oka az, hogy az összes mozinak a 95%-a zsidókézből volt... Sem az akkori belügyminiszter, Tomcsányi barátomnak, sem nekem semmiféle közeli vagy távoli atyámfia mozit természetesen nem kaphatott... – Varsányi Gábor (az Egységes Párt képviselője): A hadirokkantakon segíteni hazafias dolog. – Propper Sándor (szociáldemokrata képviselő): Minden gazságot hazafiságba csomagolnak.*” Nemzetgyűlési Napló, XXV. kötet. 1924. július 3. 349–358.

11 Bródy strómannak nevezte Demetert, aki provokáló levelet írt a törvényhatóság tagjainak. A felek ezek után párbajban vettek elégtételt egymástól. A Bródy Sándor – vitéz Demeter Lénárd párbaj a bíróság előtt. Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap, 1938. június 23. 5.

érdekeit és a város autonóm jogait egyaránt sérti.¹² A belügyminiszter azonban, bár a társasviszony létesítését az engedélyokirat is kizárta, a döntését nem változtatta meg.¹³

Az öt év fegyházbüntetésre ítélt Plank Miklósnak 1935 májusában ismét a bíróság elé kellett állnia. A vádirat szerint a város szociális ügyosztályának vezetőjeként és a Stefánia Szövetség helyi igazgatójaként az ínség- és közsegélyek, valamint a lakbértámogatások egy részét elsikkasztotta, és a karitatív egyesület pénztárából 6200 pengőt tulajdonított el, amiből 4200 pengőt az Apolló mozi adósságainak törlesztésére fordított. A tanúk kihallgatása során a szegénysegélyezés egészen kaotikus és ellenőrizhetetlen gyakorlatára derült fény. A főjegyző a segélyeket nemritkán a hivatali órákon kívül, az utcán, a lakásán vagy a szőlőjében osztotta ki, ezeket nem könyvelte el, vagy a segélyezettnek nevét meghamisította, de az is előfordult, hogy nem a legrászorultabbak részesültek az engedélyezett 10 pengőnél nagyobb összegben. (Titze Ignác alezredes lánya például külföldi tanulmányújtára kapott 325 pengő ínségsegélyt.)¹⁴ A törvényszék két és fél év fegyházbüntetést szabott ki, súlyosbító körülménynek minősült, hogy „jól fizetett” városi tisztviselő nyúlt a „nyomorgóknak” szánt segélyekhez, enyhítő körülményként a bíró ezúttal is az ellenőrzés hiányát vette figyelembe.¹⁵

-
- 12 A Hadirokkantak, Hadiözvegyek és Hadiárvak Országos Nemzeti Szövetségének miskolci csoportja ugyancsak az engedély revízióját követelte, mivel a mozi a hadigondozottakat illeti meg, és a sajtóban szokatlanul nyílt állásfoglalást tett közzé: a két filmszínház „horribilis” jövedelmet biztosít annak a családnak, mely ezekhez mint „nemzeti ajándékhoz” jutott hozzá. (Az Uránia tiszta bevétele évente 60–65 000 pengő, Ludwig tábornok nyugdíja havi 1500 pengő.) „*Nem csoda, ha néhány év alatt a Martin család Szirma határában 300 holdas prima birtokot, Görömböly-Tapolcán gyönyörű villát, a miskolci határában nagy szőlőbirtokot és új moziépületet szerzett. Ezenkívül Martin Nóra, férjezett Bíró Józsefné gyermekei nevére Budapesten két bérházat írtak [...]. A hadigondozott jegyszedőnk [viszont] havi 20 pengőt kapnak.*” Mozirevizió! Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap, 1937. április 14. 2.; A miskolci HONSZ is kéri országos központja útján a Korona filmszínház engedélyokiratának revízióját. Magyar Jövő, 1937. április 14. 2.
- 13 Békés megegyezés az Uránia-mozgó helyiségére. Reggeli Hírlap, 1921. július 20. 3.; Uránia mozgóképszínház Rt. Központi Értesítő, 1927. március 3. 212–213.; A belügyminiszter módosításai a miskolci mozibérleten. Városok Lapja, 1934. november 15. 623.; Viharos vita után elfogadta a város az új moziszerződést. Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap, 1935. december 24. 1–2.; Befejeződött a második vizsgálat a Korona mozi ügyében. Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap, 1937. július 7. 3.
- 14 Plank azzal védekezett, hogy Bulyovszky Gusztáv nyugalmazott főügyész ajánlotta a lány segélyezését, amiről a polgármester is tudott. Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL HBML) VII.2.b. Debreceni Királyi Ítéltábla iratai, Polgári és büntetőperes iratok 1911–1949 (a továbbiakban: VII.2.b.) B 1711/1935. (121. doboz)
- 15 Plank Miklós hétfőn újból a vádlottak padjára került. Reggeli Hírlap, 1935. május 7. 3–4.; Hodobay Sándor polgármester érdekes tanúvallomása Plank bűnügyében. Reggeli Hírlap, 1935. május 8. 7.; Hatezer pengőt sikkasztott Plank a Stefániától. Reggeli Hírlap, 1935. május 25. 5.; Pénteken hirdetnek ítéletet Plank második

Ezek a panamák városzerte nagy felháborodást váltottak ki, a belügyminiszter újabb vizsgálatokat rendelt el, melyek a városi zálogházra is kiterjedtek. Először 1911-ben, majd az 1920-as évek közepén merült fel zálogintézet létesítése, utóbb részvénytársasági formában, a tervek szerint a részvények 80%-át a „város közönsége” (azaz az önkormányzat), 20%-át magánszemélyek jegyezték volna. A kormány ehhez nem járult hozzá, mivel az igazgatósági tagok dotációja a zálogház szociális misszióját akadályozná, ezért 1927-ben a város intézményeként alakult meg, mely céljai szerint a becsületes kereskedelmi szellemet képviseli, és az egyre sürgetőbb társadalmi igényeket: a szegény néposztály hitelellátását fogja szolgálni.¹⁶

Ez azonban nem valósult meg egészen következetesen. A rendőrségi nyomozás, majd a törvényszéki tárgyalás kiderítette, hogy az alkalmazottak a nekik megtetsző, időben ki nem váltott tárgyakat eltulajdonították vagy olcsón megvásárolták. (A felügyeletet ellátó városi tanácsnok, Rimóczy József, egykori rendőrkapitány, a rendészeti ügyosztály vezetőjének a lakásán például a zálogházból származó perzsaszőnyeget, ezüst evőeszközöket és ékszereket találtak.) Az ingóságokat rendszerint egészen alacsony becsárakon vették be (egy arany Schaffhausen órát például mindössze 25 pengőért), majd többszörös áron, az árverést megkerülve értékesítették, és a zálogjegyeket megsemmisítették. Voltak azonban kiváltságos ügyfelek is, akik a becsértéken felül kaptak kamatmentes kölcsönöket,¹⁷ sőt a zálogházi tisztviselők Hodobay Sándor polgármester vejének egy ki nem váltott ezüsttálcát adtak nászajándékba.¹⁸ A vádeljárás valamennyi alkalmazottat bűnösnek találta, és a törvényszék ezúttal is szigorú ítéletet hozott. (A bíró indoklása szerint az elkövetett bűncselekmények „nem vonhatók enyhébb elbírálás alá, mint azé az elvetemült gonosztevőé, aki az utcasarkon kéregető koldus tarisznyáját rabolja ki”.) Bartus Béla igazgató, Waktor Géza becsüs (aki jó nevű miskolci ékszerész volt), valamint Rimóczy

bűnügyében. Reggeli Hírlap, 1935. május 29. 5.; Újabb két és fél évet kapott Plank. Reggeli Hírlap, 1935. június 1. 1.

- 16 Városi zálogház Miskolcon. Városok Lapja, 1926. november 1. 204–205.; Séta a most megnyílt városi zálogházban, ahol becsületes, szolid üzleti alapon segítenek a megszorult embereken. Reggeli Hírlap, 1927. február 27. 9.
- 17 Fazekas Sámuel, a Reggeli Hírlap újságírója például az 1929-ben elzálogosított 30 darab kis értékű könyvre 20 pengő helyett 110 pengőt kapott. MNL HBML VII.2.b. B 1735/1935. (121. doboz) A zálogház igazgatójának vallomása szerint a szabálytalan kölcsönöket a polgármester és Rimóczy tanácsnok utasítására nyújtották. A zálogházi panamamocsár. Felsőmagyarország, 1935. április 17. 3, 5.
- 18 Hodobaynak szerepe volt abban, hogy a zálogház unokaöccsét, ifjabb Wittich Andort könyvelőként alkalmazta, aki az első sikkasztásokat elkövette. A polgármester tudott erről, de mivel Wittich apja, a kereskedelmi és iparkamara köztiszteletben álló titkára az okozott kárt megtérítette, és hogy a városi tisztviselőket egy újabb botránytól megkímélnék, az ügyet megpróbálta eltussolni. Hodobay polgármester, a szakértők és a védelem tanúi vallottak szombaton a zálogházi perben. Reggeli Hírlap, 1935. április 28. 3.; Hodobay tanúvallomása a miskolci zálogházi panama mai tárgyalásán. Esti Kurir, 1935. április 28. 5.; Tóth Pál: Közélet i. m. 52.

József tanácsnok három-három év, Wittich Andor másfél év¹⁹ és Peiker Béla főszámvevő fél év börtönbüntetést kapott.²⁰

A zálogház a botrányok után a városnál tőkeerősebb Magyar Királyi Postatakarékpénztár kezelésébe került (a pénzüintézet a kölcsönök kamatát 22%-ról 16%-ra csökkentette), az állásából felfüggesztett, majd nyugdíjazott Rimóczy Józsefnek viszont egy másik ügyben is bíróság elé kellett állnia. A Hadirokkantak, Hadiözvegyek és Hadiárvak Országos Nemzeti Szövetségének miskolci csoportjánál, melynek elnöki tisztségét a tanácsnok töltötte be, 1935-ben súlyos visszaélések nyomára bukkantak. Medveczky János titkár és özvegy Sárossy Józsefné pénztáros az adományokat nem számolta el, a pénztárkönyveket rendszertelenül vezették vagy meghamisítottak, és a bevételek egy részét elszikkasztották. A hadigondozottak ügyeit „teljhatalommal” intéző Medveczky (aki kereskedelmi ügynök volt) fényűző rendezvényeket szervezett, a jutalomként járó díszokleveleket pénzért árusította az egyesületi tagoknak, és 20-25 pengőért a rokkanttá nyilvánítást is vállalta. Rimóczy Józsefről bebizonyosodott, hogy az adminisztráció és a pénztár ellenőrzését elmulasztotta, ezáltal erkölcsi vétséget követett el, ám amikor a panamákról értesült, azonnal lemondott. A törvényszék ezért a tanácsnokot, valamint Körmöczy Miklós igazgatót és Mészáros Ferenc jegyzőt felmentette,²¹ Medveczkyt viszont két és fél évi, Sárossynét hét hónapi börtönbüntetésre ítélte.²²

19 A könyvelő a tárgyaláson nyíltan vallott a sikkasztásokról. „- Maga kistisztviselő volt, magának biztosan kevesebb jutott? - Persze hogy kevesebb, mert először jöttek ők, aztán újra ők és csak azután én [...] Nekem az volt a felfogásom, hogy Bartusnak nem a saját elgondolása, hanem felülről kapott nyomást.” Szabadrablás volt a zálogházban. Felsőmagyarország, 1935. április 16. 3, 5. Bartus szintén azzal védekezett, hogy „az utasításokat feljebbvalóimtól és előljáróimtól kaptam, akiktől kenyerem és családom jóléte függött. A kötelesség áldozatának érzem magam”. Waktor Géza ügyvédje szerint a becsüs „nem volt olyan baráti nexusban az üzemi bizottság tagjaival, mint Bartus, így nem is merhetett szabálytalanságokat elkövetni”. (Az üzemi bizottságba Kovács Kálmán ügyvédet, Halmos Géza bankárt és Csonthó Dezső városi tanácsnokot, a közgyűlés tagjait delegálták.) A vád és a védelem harca a zálogházi perben. Reggeli Hírlap, 1935. május 4. 3-4. A törvényszéki bíró ezeket a hivatali kapcsolatokat másként ítélte meg, és Bartus Béla védekezését (aki az önzetlen engedelmességre és függő helyzetére hivatkozott) inkább súlyosbító körülménynek tartotta: „Nem a kötelességének kifogástalan teljesítésével és megbízhatóságával, hanem bűncselekmény útján akart érdemeket szerezni, s ezzel a haszonleső törtetésnek (a stréberségnek) olyan fokáig jutott, melynek elharapódzása az egész tisztviselő társadalom erkölcsi felfogásának megfertőzésére, tekintélyének lejáratására és végeredményben a magyar államnak balkáni színvonalra való süllyesztésére volna alkalmas.” MNL HBML VII.2.b B 1735/1935. (121. doboz)

20 MNL HBML VII.2.b B 1735/1935. (121. doboz); Példátlan panamák a miskolci városi zálogházban. Az Est, 1934. március 4. 3.; A zálogházi rémregény. Reggeli Hírlap, 1935. április 16. 1-3.; A zálogházi panama vádlottainak éles és izgalmas párviadala a bíróság előtt. Reggeli Hírlap, 1935. április 19. 1-4.; A vád és a védelem harca a zálogházi perben. Reggeli Hírlap, 1935. május 4. 3-4.; Tizenegy esztendei börtönt kaptak a zálogházi panamisták. Reggeli Hírlap, 1935. május 7. 1-3.

21 Körmöczy rendőrségi hivataltiszt, Mészáros nyugalmazott városi irodakezelő volt (mindketten hadirokkantak).

22 MNL HBML VII.2.b B 1773/1935. (121. doboz); Elherdálták a miskolci hadirokkantak

A belügyminiszter által elrendelt ellenőrzés az Erzsébet fürdőre is kiterjedt, mely 1893-tól üzemelt részvénytársaságként, a város a részvények több mint kétharmadával rendelkezett. Ügyvezetője az 1890-es évek közepétől a felsőbányai iparos-vállalkozó családból származó Túry József volt, akit a városvezetés 1911-ben a Miskolci Góztéglagyár igazgatásával is megbízott. A tehetséges és törekvő fiatalember az üzem profilját kerámiagyártással egészítette ki, és a helyi közéletben is rendkívül aktív szerepet vállalt (a Borsodi Bükkegyelet és az Avasrendező Bizottság elnökének, az önkéntes tűzoltó egyesület parancsnokának, valamint a városi közgyűlés tagjának is megválasztották).²³

Az 1931 februárjában tartott ellenőrzés súlyos mulasztásokat tárt fel. Az Erzsébet fürdő hiánya meghaladta a 22 000 pengőt, amivel Túry József, aki a pénztárosi tisztséget is betöltötte, nem tudott elszámolni. Szerinte csupán „könyvelési szabálytalanságok” történhettek, a kárt azonban megtérítette. A részvénytársaság igazgatósága ezért a bűnvádi eljárástól eltekintett, de Túryt azonnali hatállyal elbocsátotta. A városi liberális párt tagjai az évek óta veszteséges fürdő gazdálkodásának további vizsgálatát követelték, és azt javasolták, hogy az igazgatóság 10 tagja közül 8-at a pártok delegáljanak, és a maradék két helyet a részvényesek töltsék be. Ám mivel a polgármester és a részvénytársaság is a patinás fürdő és a Túry család jó hírének megőrzése érdekében az ügy mihamarabbi és a lehető legdiszkrétebb lezárását kívánta,²⁴ továbbá a kár megtérült, a mulasztás és a felelősség pontos tisztázása elmaradt.²⁵

Vonga László, a fürdő könyvelője azonban, aki a város főpénztárnoka volt, a felelőségre vonást nem kerülhette el. Ügyét 1934 februárjában Abaúj-Torna vármegye fegyelmi választmánya tárgyalta, és a saját, a történelmi hagyományokban gyökerező politikai szerepét és erkölcsi autoritását minden bizonnyal nagyra tartó testület példásan súlyos ítéletet hozott. Indoklása szerint Vonga éveken keresztül elmulasztotta a részvénytársaság bevételeinek és kiadásainak adminisztrációját, ami lehetőséget kínált a néhai igazgató számára a visszaélésekre. *„Egy pillanatig sem végzett komoly munkát és ellenőrzést, csak az értéktelen másolást tekintette feladatának. Egy fizetett alkalmazott hűtlen magatartása súlyos erkölcsi fogatkozásnak a bélyegét viseli magán, és az ilyen magatartás nem fér össze azzal a köztisztviselői tekintéllyel sem, amelynek csorbíthatlan megőrzése minden köztisztviselőnek elsőrendű kötelessége.”* A fegyelmi választmány ezért a

pénzét. Reggeli Hírlap, 1935. május 28. 3–5.; Újabb leleplezések és drámai izgalmak a HONSZ botrány keddi főtárgyalásán. Reggeli Hírlap, 1935. május 29. 3–4.; Pezsgős dáridók a hadigondozottak pénzén. Reggeli Hírlap, 1935. június 1. 1–2.; Ítélet a HONSZ perben. Reggeli Hírlap, 1935. június 6. 2.; Ítélet a HONSZ perben. Reggeli Hírlap, 1935. június 7. 3–4.

- 23 *Iffj. Túry József: A Miskolci Góztéglagyár Rt. Kőedény- és Kályhagyára története.* In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve. Szerk. Szabadfalvi József. Miskolc. 1986. 153–160.
- 24 Túry felesége, Fűrész Irma révén rokonságban állt Lichtenstein László főispánnal, az Erzsébet fürdő Rt. alelnökével.
- 25 Túry József 1932 novemberében agyszélhűdés következtében meghalt. A polgármester jelentést tett a kisgyűlésnek az Erzsébet fürdőnél lefolytatott házvizsgálat eredményéről. Reggeli Hírlap, 1932. február 4. 3.; 1932. március 1. 1.

főpénztárnokot felmentette hivatalából, aki csupán annyit ismert el hibájaként, hogy feltétlenül megbízott az Erzsébet fürdő „nagytekintélyű” igazgatójában. (A Belügyminisztérium fegyelmi bírósága a szigorú ítéletet megváltoztatta, és a tisztviselőre 300 pengő pénzbüntetést rótt ki.)²⁶

A miskolci panamák nem nélkülözték a drámai eseményeket sem: 1935. május 10-én Rakitay Géza, a városi vízművek 36 éves pénztárosa (aki korábbanapidíjas tisztviselő volt) főbe lőtte magát.²⁷ A polgármester azonnal vizsgálatot rendelt el, melynek nyomán kiderült, hogy Rakitay fél évtizede (amióta a vállalathoz került) a vízdíjbefizetések és a Villamossági Részvénytársaságnak járó áramdíjakat (körülbelül 7000 pengőt) elsikkasztott, illetve a pénzt havi 4-5%-os kosztkamatra adta kölcsön.²⁸ A tragédia után a városban mendemondák keltek szárnyra,²⁹ és a *Reggeli Hírlap* jól értesült „informátora” szerint a céltudatos és „törtető” fiatalember a keresztényszocialista párt helyi titkáraként³⁰ évekkel ezelőtt bizalmas barátságba került egy „politikai előkelőséggel”, Miskolc „kormányhatalmi exponensével”,³¹ aki beprotezsálta a vízművekhez. S bár a polgármester és a vízmű igazgatója sem tartotta alkalmasnak Rakitayt a pénztárosi teendők ellátására, a kinevezés mégis megtörtént.³²

A városházi panamák sorozata egy egészen hétköznapi sikkasztással zárult le. Angyal István, a gazdasági ügyosztály számfejtője 1934 januárjától havonta felkereste Krausz Sándor kereskedőt, aki a várostól bérelte lakását, és a bérleti díjat (összesen 600 pengőt) a maga számára inkasszálta. A csalás júniusban derült ki, a polgármester az újabb botrányt az 58 éves díjnok nyugdíjazásával próbálta elkerülni. Az ügy azonban a törvényhatósági bizottság elé került, majd

26 Plank rablógazdálkodása. *Reggeli Hírlap*, 1934. február 13. 3.; A jogerős fegyelmi ítélet. *Reggeli Hírlap*, 1934. május 25. 1.

27 A vízmű igazgatója Pazár István mérnök, országosan elismert hidrológus volt, aki 1905-ben kapott megbízást a város vízvezeték- és csatornarendszerének kiépítésére.

28 Lengyel Árpádnak, a vízmű felfüggesztett könyvelőjének például, aki tudott a bűncselekményről, néhány száz pengőt adott.

29 Rakitay a zálogházi per tárgyalásán állítólag szemtanúja volt tisztviselőtársai letartóztatásának. A Felsőmagyarország két búcsúlevélről is tudott, amit a pénztáros a feleségének és a rendőrségnek írt, ám csupán az első szövege vált ismertté. („*El kellett mennem, nem tehettem másként. Az sodort bajba, hogy mindenkire jó voltam.*”) A könyvek rendben voltak, de a rovincsolás mégis hétezer pengő hiányt állapított meg. Felsőmagyarország, 1935. május 9. 1–2.

30 Rakitay a Magyar Országos Véderő Egylet helyi szervezetének is a pénztárosa volt, felesége, Csizmadia Erzsébet tanítónő a keresztényszocialista szakszervezetek népművelési szakosztályának munkájában vett részt. Csütörtökön megnyílt a kézimunka-kiállítás. Magyar Jövő, 1929. április 5. 4.

31 Mikszáth Kálmán főispánról van szó.

32 Főbelötte magát Rakitay Géza a városi vízművek pénztárosa. *Reggeli Hírlap*, 1935. május 8. 1.; Elrendelték öt évre visszamenőleg a vízművek öngyilkos pénztárosa üzelmének a kiderítését. *Reggeli Hírlap*, 1935. május 9. 1–2.; Általános vizsgálat és büntető eljárás fogja kideríteni a vízművek öngyilkos pénztárosának üzelmét. *Reggeli Hírlap*, 1935. május 10. 3.; Büntügyi zárlatot kért a polgármester Rakitay Géza vagyonára. *Reggeli Hírlap*, 1935. május 11. 3.

büntetőeljárás indult, a törvényszéki tárgyalásra 1936 márciusában került sor. Angyal István azzal védekezett, hogy a behajtott lakbért csupán hitelnek tekintette (ahogyan korábban is rendszeresen kapott kölcsönt Krausztól), a bíróság azonban hat és fél hónap börtönbüntetésre ítélte. Enyhítő körülménynek a számfejtő büntetlen előlétele minősült, valamint az, hogy nagy családot kell eltartania, és tettét alacsony fizetésű tisztviselőként követte el.³³

A városi közvéleményt 1935 áprilisában, az egymást követő perek időszakában már a polgármester sorsa is egyre intenzívebben foglalkoztatta. Hodobay Sándor a hozzá lojális közgyűlésre kívánta bízni a döntést, társadalmi szervezetek álltak ki mellette, az ipartestület pártoló feliratot küldött a Belügyminisztériumba, de a városban olyan hírek is szárnyra keltek, hogy lemondása esetén a kereskedelmi és iparkamara főtítkára, esetleg a Villamos és Közlekedési Rt. igazgatója lehet. A települési autonómiával szemben azonban ezúttal is a belügyminiszter akarata érvényesült. A polgármester május 20-án Budapesten Kozma Miklóssal tárgyalt, majd másnap lemondott hivataláról, és nyugdíjazását kérte. A helyi lapok mély sajnálattal idézték fel áldozatos munkáját, amit Miskolc szolgálatában végzett, hibájaként csupán a jóhiszeműségét rótták fel, nevezetesen egyetlen tisztviselőjéről sem feltételezte, hogy visszaélhetnek a közösség bizalmával.³⁴

Következtetések

A miskolci városházán az 1930-as évek elején elkövetett panamák szinte mindennaposá váltak, melyek értelmezéséhez, bár általános érvényű kauzalitást nem feltételezhetünk, az önkormányzat szervezetének sajátosságait kell figyelembe vennünk. A századfordulótól a város fejlődésével összefüggésben az igazgatás rendszere a közüzemeket is magába foglalta, ami a település pénzügyi lehetőségeit befolyásoló lukratív vagy deficites működés, a piacelvű vagy a szociális szempontokat is érvényesítő közszolgáltatás dilemmáját vetette fel. A város e két elv összeegyeztetésére törekedett, ám az 1920-as években az Erzsébet fürdő, a vízmű és az Apolló mozi is veszteséges volt, melynek okai között a pazarló és költséges adminisztrációjukat emelem ki.³⁵

33 Hat hónapi börtönre ítélték egy volt városi számfejtőt csalás és okirat-hamisításért. Magyar Jövő, 1936. március 19. 7.

34 Hodobay lemondott. Reggeli Hírlap, 1935. május 21. 1–2. Lemondott? Nyugdíjazását kéri? Iparkamarai titkár vagy a Villamoströszig igazgatója lesz Hodobay polgármester? Új Nemzedék, 1935. május 17. 7.

35 A belügyminiszter 1927-ben a vízmű tervezett díjemeléséhez nem járult hozzá, és felszólította a polgármestert, hogy „a személyzeti járandóságok apasztása céljából az üzem szervezetét és igazgatását, az alkalmazottak létszámát és illetményeit vizsgálja meg, és a kezelés egyszerűsítése érdekében a kellő intézkedéseket” hajtsa végre. Megérkezett a belügyminiszter rendelete a vízügyben. Reggeli Hírlap, 1928. augusztus 23. 5. A közgyűlés vizsgáló bizottsága az Apolló mozi adminisztrációjáról azt állapította meg, hogy „nagyon költséges. Szép számmal voltak azok, akik a mozi részéről állandóan szép

A közüzemek működése a két világháború között a politika szférájától sem függetleníthető. A mozihoz kapcsolódó koncessziós jogok újraosztásakor politikai és ideológiai („nemzeti célokot szolgáló”) szempontok játszottak szerepet, és a politika az informális kapcsolatok és az egyéni érdekérvényesítés jól megszokott világába is behatolt.³⁶ Ugyanakkor a politikai pártok térhódítása segítette a városházi visszaélések felderítését és nyilvánosságra kerülését.

A panamák okait keresve a tisztviselők anyagi helyzetére, valamint a hivatali előmenetel lehetőségeire is érdemes utalni. 1912-ben az állami alkalmazottakra vonatkozó fizetési fokozatokat a városi hivatalnokokra is kiterjesztették, az előléptetésről azonban – indokolt esetben – a polgármesterek is dönthettek. A megismert főtisztviselők közül Plank Miklós 1914 és 1921 között harmadosztályú aljegyzőből főjegyzővé, azután a szociális osztályt vezető tanácsnokká (a X. fizetési osztályból a VII.-be) lépett elő.³⁷ Az ugyancsak jogi egyetemét vég-

jövedelemben részesültek, de igazi szakértő egy sem volt közöttük.” A királyi ügyészséghez került az Apolló. Reggeli Hírlap, 1933. február 17. 1. Schemnitzer Aladár, a javadalmi hivatal elbocsátott díjnoka, 1930-ban, még a botrányok kirobbanása előtt beperelte Peiker Bélát, mivel a végkielégítését nem kapta meg. Schemnitzer az államügyésznek írt folyamodványában azt állította, hogy a város pénzügyi helyzete „a csődhöz közel álló, több városi üzemet mérlegét éveken keresztül a cégbíróságnak be nem mutatták, a deficittel dolgozó üzemetek meg nem szüntették, túladminisztráltak és protekciós fölös számú alkalmazottakat vettek fel [...] Peiker csak a saját vagyonának növelésén és üzleti vállalkozások alapításán fáradozik. Ha valami pótlék kerülne a díjnokok és kistisztviselők számára kifizetésre, ez a főszámvevő rosszmájúsága és hatalmi túltengése miatt csak nehezen lehetséges – míg a szűkebb kör, a 10-14 városi főtisztviselő részére mindenféle erőltetett címeken (felügyelet, ellenőrzés), a fizetésen kívül havi 150-200 pengőket szavaztatott meg a közgyűléssel.” Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL BAZML) VII.51.b. A Miskolci (Királyi Ügyészség) Államügyészség iratai, Iratok 1912–1952 3952/1930. (279. doboz)

- 36 Az Erzsébet fürdő igazgatóságában például Lichtenstein László főispán, a Nemzeti Egység Pártjának helyi elnöke, és Árva Pál, a szervező titkára (Gömbös Gyula barátja) kapott helyet.
- 37 Az újságokat és a közvéleményt élénken foglalkoztatta a bűnbe esett főtisztviselők egyénisége és életmódja, Plank esetében alacsony származását és feltűnő igénytelenségét mutatták be szemléletesen. „Szerették a kitaposott cipői miatt, a rossz raglánért, a foszló szalagú keménykalapjáért, a becsületes ember mintaképe volt és selfmademan. Az apja kisiparos volt Miskolcon. Érettségi után került a városhoz, ledoktorált. Leventét szívott és kaucsukgallért viselt. Lassan felverekedte magát. Már mint a város magas rangú tisztviselője megnősült, egy gazdag mészáros lányát vette feleségül, egyszerre gazdag ember lett a kisiparos fiából. Később az apját beprotezsálta a miskolci villamos társasághoz pénzbeszédőnek. Felesége családja tönkrement, most egy kis háza van, semmi más.” Réti Sándor: Törpe panamák egy nagyvárosban. Újság, 1935. május 19. 8. „Miskolc főjegyzőjén soha ember még egy elfogadható ruhadarabot nem látott. Állandóan büzlött a pipamocsoktól, a legolcsóbb dohányt tömködté a pipájába és a körömtisztítót hírből sem ismerte. Soha úriemberek társaságában nem látták, csak az egyszerűbb emberek társaságát kereste, csak ezeknek a szellemi nívója felelt meg az övének.” Nagy Andor: A panamaváros portréja. 8 Órai Újság, 1935. május 14. 9. A Miskolc szolgálatában állott díjnokok törzskönyvi lapja szerint Plank apja, Plank Pál Kassán született, 6 elemít végzett, és 1925-ben napidíjas pénzbeszédő volt. Előtte, 1894 és 1921 között a Diósgyőri Vas- és Acélgépgyár géplakatososa. MNL BAZML IV.1924. A Miskolc város szolgálatában állott

zett Rimóczy József Kolozsváron rendőrségi írnokként kezdte hivatali karrierét, majd Miskolc rendőrfőkapitányává, végül 1923-ban a közrendészeti ügyosztály vezetőjévé nevezték ki.³⁸ A felsőkereskedelmi érettségit tett Peiker Béla 1900-banapidíjasként került a városházára (előtte a MÁV-nál volt altiszt), majd a számviteli államvizsgálója után számvevőnek, 1925-ben főszámvevőnek választották meg.³⁹ A hivatali előrejutás azonban legfeljebb a középosztályi jövedelemszint alsó sávjának elérését biztosította (1927-ben a VII. fizetési osztály maximuma 400 pengő), ezért a főtisztviselők számára is fontosak voltak a kiegészítő juttatások (a lakáspénz vagy az alkalmilag, többé-kevésbé informálisan nyújtott „dugsegély”), valamint a városi üzemekben kapott fizetés.

Ezek a jövedelmek nem tették lehetővé a hivatali rang, illetve a középosztályi státusz reprezentációját, a betöltött állás viszont a véglegesség magabiztosságát kölcsönözte. Az 1929. évi XXX. törvénycikk szerint a tisztviselőket élethossziglan (a polgármestert 10 évre) választották, ám Miskolcon a mértékadó *Reggeli Hírlap* már az 1929. decemberi utolsó tisztújító közgyűlés előtt arról írt, hogy a választás a tisztikar összetételében nem hoz változást. A kijelölt választmány döntött erről, és „*az a munkateljesítmény, amelyet a városi tisztviselők éveken keresztül nyújtottak, és az az érték, amely az általuk végzett munkában jelentkezett a múltban és jelentkezik a jelenben és minden remény szerint jelentkezik majd a jövőben is*”.⁴⁰

A városi apparátus nagyobbik részét alkotó kistisztviselőkre mindez nem volt érvényes. Ők legfeljebb a VIII.–IX. fizetési osztályba juthattak el (jövedelmük alig haladta meg a 200 pengőt), az irodai segédtsztek, díjnokok és kezelők ennél is kevesebbet kerestek, számukra az előírt iskolai minősítés hiánya miatt az előmenetel lehetősége sem volt biztosított, sőt napról napra az elbocsátás és a teljes egzisztenciavesztés fenyegette őket. A miskolci lapok az 1920-as évek végén már a létminimum megállapításában reménykedő segédhivatali tisztviselők „nyomoráról” tudósítottak (a havi 93 pengőből élő és végzetesen eladósodott díjnokcsaládokat például „*a teljes pusztulás réme fenyegeti*”),⁴¹ a

tisztviselők, kezelők, díjnokok és altisztek törzskönyvi lapjainak gyűjteménye 1909–1949 (a továbbiakban: IV.1924.) (4. doboz)

38 Rimóczyról az a hír járta, ő a „*miskolci Olcsó János. Lebilincselő modorú, nagycsaládú ember, aki szerényen él. Mégis váltókkal birkózik, kölcsönöket hajszol. Nem jár sokat nyilvános helyekre, csak néha kártyázik, akkor is filléres alapon.*” Nagy Andor: A panamaváros portréja. 8 Órai Újság, 1935. május 14. 9.

39 MNL BAZML IV.1924. (4., 5. doboz)

40 A tisztikar a választás után valóban változatlan maradt. A tisztikar összetételében nem hoz változást az általános tisztújítás. *Reggeli Hírlap*, 1929. december 6. 5; Maradt a régi tisztikar Miskolcon. *Reggeli Hírlap*, 1929. december 13. 2. Vö. *Takács Tibor: Döntéshozók. Városi elit és városi önkormányzat Nyíregyházán a XX. század első felében.* Bp. 2008. 248–251. A Miskolc társadalmában elkülönülő tisztviselői kar zártságát a rekrutáció is erősítette: Peiker Béla főszámvevő fiai és az ifjú Rimóczy Gyula ugyancsak a városházán kezdte hivatali karrierét. MNL BAZML IV.1924. (4., 5. doboz)

41 A Magyar Jövő adata szerint a Pénzügyi Központtól kölcsönt felvevők 90%-a a VIII. fizetési osztályon aluliak közül került ki. Fizetéseik és családi pótlékuk rendezését,

belügyminiszter ennek ellenére az illetménypótlék kifizetését sem hagyta jóvá. A korábban rendszeres karácsonyi segélyekre sem volt lehetőség, amit a tisztviselők – szokatlan módon – a *Reggeli Hírlap*nak írt nyílt levélben panaszoltak.⁴²

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a tisztviselők formális (hivatali) és informális kapcsolatait sem. Az apparátust a testületi szellem, a hivatás- és kiválóságtudat, valamint a lojalitás fűzte össze, a vádlottak nemegyszer azzal védekeztek, hogy tetteiket nem közhivatalnokként, hanem a városi üzemek vagy az egyesületek magántisztviselőjeként követték el, illetve a mozi és a zálogház bevétele vagy a Stefánia és a HONSZ vagyona nem tekinthető közpénznek. E zárt struktúrát ugyanakkor a szigorú alá- és fölérendeltség, a patriarchizmus, a tekintélyelvűség, a bizalom és az elfojtott konfliktusok sajátos ötvözete szőtte át (ez adaptálódott a városi üzemekben is), olykor az alacsonyabb rangú tisztviselőnek kellett volna a feljebbvalóját kontrollálnia. Mindez a különböző jog- és feladatkörök konfúziójával kiegészülve adminisztratív lazasághoz, zűrzavaros könyveléshez és az ellenőrzés hiányához vezetett, ami módot adott a „*közszolgálat magáncélra való felhasználására*”, illetve a közvagyon eltulajdonítására.⁴³

A városvezetés és Hodobay Sándor polgármester, akinek az egyéni intézkedési jogköre és felelőssége 1929-től, a tanács intézményének megszüntetése után erősödött, megkísérelte a kínos ügyeket leplezni, és a főtisztviselők – a hagyományos rituálé szerint – magabiztosan kértek maguk ellen belső vizsgálatot, melyek számukra kedvezően végződtek. A közgyűlés bizottságának vizsgálata és a kormány szigorú ellenőrzése nyomán azonban sorra tárultak fel a hivatali visszaélések, melyekről a társadalmi kontroll szerepét betöltő sajtó részletesen számolt be. Csakúgy, mint a nagy érdeklődést keltő perekről, melyek a tisztviselők – a kiválóságra és az önzetlen közszolgálatra épülő – morális legitimitációját rendítették meg, Miskolc imázsát országszerte rontották, továbbá láthatóvá tették a közigazgatás működését meghatározó társadalmi viszonylatokat és személyes kapcsolatokat.

A büntetőeljárások és a sorozatos nyugdíjazások után az 1930-as évek közepére a hivatalnoki kar összetétele jelentősen átalakult, a panamákra viszont néhány év múlva a jótékony feledés homálya borult.

a kezelői állások körüli anomáliák megszüntetését sürgették a segédhivatali tisztviselők. Magyar Jövő, 1930. május 3. 4.

42 „*Megdöbbsentünk abban a tudatban, hogy 70–100–120 meg 200 pengős fizetésünk mellett karácsonyi jutalom nélkül kell átviaskodnunk a szeretet ünnepét. Nem bocsátkozunk annak részletezésébe, mit jelent a kisemberek számára az ünnepekkel járó nagy gond. Feleségünk, gyermekeink várják a karácsonyi segélyt.*” A főispán felvetette, hogy a fedezetet a virilisek megadóztatásával teremtsék elő, ezt azonban a polgármester a tisztviselők önértetére hivatkozva visszautasította. Miskolc az 1927. évi V. tc. alapján köteles újból rendezni az illetménypótlék ügyét. Magyar Jövő, 1928. július 15. 3.; Városi tisztviselők levele a Reggeli Hírlaphoz. Reggeli Hírlap, 1929. december 19. 7.

43 Pierre Bourdieu: A gyakorlati észjárás. A társadalmi cselekvés elméletéről. Bp. 2002. 114–115.

Felhasznált szakirodalom és források

Az Est 1934. évf.

Bourdieu, Pierre: A gyakorlati észjárás. A társadalmi cselekvés elméletéről. Bp. 2002.

Esti Kurir 1935. évf.

Fazekas György: Miskolci toronyóra. Bp. 1976.

Felsőmagyarország 1935. évf.

Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap 1935., 1937., 1938. évf.

Központi Értesítő 1927. évf.

Magyar Hírlap 1933. évf.

Magyar Jövő 1928., 1929., 1930., 1933., 1936. évf.

Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára (MNL BAZML) vonatkozó fondjai

Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára (MNL HBML) vonatkozó fondjai

Nagy Magyar Compass 1922–1924. II. rész. Szerk. Galánthai Nagy Sándor. Bp. 1925.

Nemzetgyűlési Napló XXV. kötet. 1924.

8 Órai Újság 1935. évf.

Országgyűlési Almanach az 1935–40. évi országgyűlésről. Szerk. Haeffler István. Bp. 1935.

Reggeli Hírlap 1924., 1927., 1928., 1929., 1932., 1933., 1934., 1935. évf.

Takács Tibor: Döntéshozók. Városi elit és városi önkormányzat Nyíregyházán a XX. század első felében. Bp. 2008.

Thurzó Nagy László: Miskolci Lexikon. Bp. 1966–1967.

Tóth Pál: Közélet és politika Miskolcon 1929–1939. II. Borsodi Szemle 16. (1971) 3. sz. 49–52.

Ifj. Túry József: A Miskolci Gőztéglagyár Rt. Kőedény- és Kályhagyára története. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve. Szerk. Szabadfalvi József. Miskolc 1986. 153–160.

Új Nemzedék 1935. évf.

Újság 1935. évf.

Városok Lapja 1926., 1934., 1935. évf.